

Оксана КАРЛІНА
(Луцьк, Україна)

**Соціокультурний портрет
волинського містечка
першої половини XIX ст.
(за матеріалами
Олицької ратуші)**

У Російській імперії до міських поселень відносилися міста, містечка і посади. Вони не мали юридично встановлених ознак, які б чітко розмежовували один вид міського поселення від іншого. Визначення того чи іншого населеного пункту містом залежало від потреб адміністративного поділу. Нерідко містом називали населений пункт, економічна роль якого в краї була мізерна. Тому іменування населеного пункту містом не означало виокремлення його ні в правовому, ні в економічному значенні.

З адміністративного боку закон поділяв усі населені пункти на три групи: міські, сільські і поселення, що мають особливі права. Однак між ними також не було чітких відмінних ознак, в тому числі й юридичних. У діючих законах міське поселення визначалось лише щодо місцевого управління.

З приєднанням Волині до Росії міські поселення, в яких розмістилися повітові органи управління, стали називатися повітовими містами і підлягати особливому міському управлінню; містечка ж щодо управління були прирівняні до сільських поселень і перейшли у відання нижчих земських судів та повітових поліцій. У них не могло бути магістрату (думи або ратуші), бо міщани, які в них мешкали, підлягали адміністративному управлінню і суду з боку магістрату повітового міста. Власник містечка позбавлявся судових і поліцейських функцій, його влада над ними обмежувалася економічними відносинами, але, як власник землі і кріпосної людності, він зберігав усі права щодо внутрішнього управління поселенням.

Під час проведення переписів податкового населення («ревізій») містечками записувалися ті поміщицькі та державні володіння, в яких мешкали євреї. На право іменування населених пунктів містечками не

вимагалось доказів, оскільки вони не користувалися ніякими перевагами порівняно з іншими видами поселень (окрім міст), тому включалися до цього виду поселень на підставі свідчень самого власника або іменування цього чи іншого поселення містечком місцевою людністю [31, с.43].

Таким чином, містечка займали проміжне становище між селами, з одного боку, і містами, з другого.

Важко дати однозначну відповідь на питання щодо кількості містечок у Волинській губернії упродовж 1795 – 1861 рр. За матеріалами подимного реєстру 1776 р. у Волинському воєводстві налічувалось 984 села та 103 міста [36, s.318–348], а “Географічний і економічний опис Волинської губернії. 1798 р.” засвідчив, що новоутворена губернія мала у своєму складі 1563 населені пункти сільського типу (села, “деревни”, слободи, рудні та ін.) та 144 міста і містечка [29]. Отже, у процентному відношенні кількість міських центрів скоротилась з 9,4 до 4,8 відсотків, незважаючи на територіальне розширення губернії порівняно з раніше існуючим воєводством. Це пояснюється тим, що багато містечок були переведені до розряду сіл. Щодо розмежування між містами і містечками, то в “Описі” з 144 міських населених пунктів, містами (“городами”) названо лише центри дванадцяти повітів, а решта – містечками (“местечками”). Така диференціація у вживанні цих двох понять збереглася в документах пізнішого часу.

У 1838 р. губернське управління наказало з’ясувати, на підставі яких документів засновані волинські містечка. Тоді ж казенна палата засвідчувала, що в губернії 129 містечок [1, арк.1]. Натомість у звіті волинського губернатора за 1845 р. зазначено, що у губернії 12 міст, 135 містечок, 1514 сіл, 395 слобод, колоній і хуторів, всього 3427 населених пунктів [27, арк.84].

У “Сборнике статистических сведений о России”, виданому Російським географічним товариством у 1851 р., було використано зовнішні ознаки, які відрізняють міське населення від землеробського. Такою ознакою в західних губерніях стала наявність у поселенні євреїв, оскільки їм було заборонено осідати в селах, а “известно, что их можно найти везде, где есть малейший зародыш городской жизни” [33, с.233]. У цьому довіднику зазначено, що у Волинській губернії налічується 137 містечок (на 15 більше, ніж у Подільській, і на 38 більше, ніж у Київській губерніях) [підраховано за: 34, с.240–241]. Центральний статистичний комітет вказував, що у Волинській губернії наприкінці 1850-х рр. було 139 містечок [підраховано за: 32, с.406–417].

Приблизно таку ж кількість міських населених пунктів зазначив чиновник з особливих доручень О. Воронін у своїй аналітичній записці, підготовленій за дорученням Міністерства внутрішніх справ: на середину 60-х років XIX ст. у Волинській губернії було 145 містечок, з них 27 державних і 118 приватних [31, с.130].

Отже, можемо стверджувати, що у Волинській губернії у першій половині XIX ст. було близько 150 міських населених пунктів, з яких лише 12 офіційно називалися містами.

Сталої дефініції поняття “містечко” немає (і не може бути де-факто) в історичній літературі [37, s.155–174], адже вона повинна враховувати хоча б основні критерії, співвідносні до досліджуваної території й часу. Уже сам їх вибір став проблемою. Найчастіше вживається критерій кількості мешканців, але через те, що Волинська губернія була великим регіоном з різним рівнем господарського розвитку і для висвітлення теми взято досить тривалий період часу, вказаний критерій не може бути задовільним. Нерідко до уваги береться професійна структура населення, проте вона не виступала якісною ознакою містечка там, де жителі займались, головним чином, сільським господарством. Цікавим за результатами міг би бути соціологічний аналіз: показ звичаїв, культури, світогляду, менталітету міщан, однак відсутність достатньої джерельної бази не дав можливості провести таке дослідження. Залишається ще архітектонічний критерій: забудова і зовнішній вигляд говорять про тип населеного пункту, хоча можна зауважити, що цей критерій є додатковим. Погоджуючись з тим, зазначимо, що характеристика містечка за зовнішнім виглядом, позбавлена потрібних спрощень і синтезованих викладок, дала би змогу відчувати клімат і атмосферу епохи, яка завжди мала специфічні риси, необхідні для її кращого розуміння. Однак документи державних і місцевих органів влади не містять придатної для складання такої характеристики достатньої інформації.

Офіційне іменування населеного пункту містечком чи селом мало значення для його економічного розвитку: у містечках проводилися ярмарки, в них мали право жити євреї. Ще в 1826 р. “Особливий комітет для складення положення про євреїв” заборонив заснування містечок без розгляду і затвердження вищого начальства. Власники намагалися отримати від генерал-губернатора дозвіл на перейменування села в містечко або відновлення міського статусу населеного пункту, втраченого за попередні десятиліття.

Треба наголосити, що у Волинській губернії наприкінці XVIII ст., тобто коли створювалась ця адміністративна одиниця, майже усі міс-

течка належали магнатам і середньозаможній шляхті, або поміщикам (за російською термінологією). Лише декілька з них входило до складу староств і перебували у пожиттєвому володінні колишніх польських урядників чи їхніх спадкоємців. Після Листопадового повстання 1830 р. внаслідок конфіскації нерухомого майна його учасників близько 30 містечок у губернії перейшли до державної власності й підлягали управлінню з боку міністерства державного майна.

Дослідники народонаселення Росії першої половини XIX ст. зазначали, що одні містечка західних губерній можна назвати коронними містами, вони мали магдебурзьке право, а були перейменовані в містечка після приєднання цих земель до Росії; інші, приватні, відігравали роль ніби промислово-торгових центрів поміщицьких маєтків, деякі з них мали королівські грамоти на проведення ярмарків і торгів [35, с.80].

Саме таким містечком і була Олика у Дубнівському повіті Волинської губернії – нічим не примітне в сьогоденнішому житті краю, яке упродовж кількох століть – аж до початку Другої світової війни – було центром однієї з трьох ординацій відомого магнатського роду Радзівілів. Однак і донині Олика приваблює величним палацом-замком, бароковою колегіатою св. Трійці та іншими пам'ятками історії.

Достатня джерельна база (насамперед, протоколи й журнали засідань Олицької ратуші, майже повністю збережені за 60 років її функціонування в умовах Російської імперії, а також звіти про перевірку її роботи повітовими і губерньськими органами влади) дає можливість скласти в основних рисах соціокультурний портрет містечка з давньою історичною традицією, яке опинилося на узбіччі модернізаційних змін XIX ст.

Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. волинські володіння Радзівілів переживали лихі часи, коли після смерті Кароля Станіслава “Пане Коханку” (1790 р.) їх разом з величезними боргами успадкував Домінік (1786–1813 рр.), небіж олицького ордината. Його участь у французько-російській війні на боці Наполеона стала причиною накладення секвестру царським урядом на Олицьку ординацію. Тому дочка Домініка Стефанія (1809–1832 рр.), котра вийшла заміж за флігель-ад'ютанта Людовіка (Лева) Віттгенштейна, сина російського генерал-фельдмаршала П.Х. Віттгенштейна, отримала у спадок лише так звані алодіальні володіння (усі за межами Волинської губернії). Секвестр з володінь Домініка Сенат зняв у травні 1814 р. Тоді ж Олицька ординація перейшла у власність Антонія Радзівілла, пруського генерала [6, арк.195].

Усі перипетії з правами власності Радзівілів на Олику майже не стосувалися міщан. Містечко жило своїм внутрішнім автономним жит-

тям, адже воно тривалий час користувалося магдебурзьким правом, хоча й обмеженим, що підтвердила сеймова конституція 1763 р. [30, к.26]. Оликою управляв магістрат, який вибирався міщанами і затверджувався ординатом. До нього входив вїйт-шляхтич, чотири бургомістри, що виконували свої функції почергово протягом трьох місяців, чотири райці, шість лавників і один писар. До їхніх обов'язків належало правильно розподілити податок на орну землю, городи і садиби, який сплачувався на “ратушу”, збирати торгове мито, слідкувати за порядком у містечку тощо [30, к.20].

Олика складалася з двох громад: християнської і єврейської. У 1830 р. єврейська громада налічувала 1240, а християнська – 347 “ревізьких душ”, а в 1838 р. – відповідно 1150 і 349 [14, арк.35; 20, арк.21 зв.].

Катастрофічною за своїми наслідками для Олики була пожежа 24 квітня 1833 р. Тоді з 400 житлових будинків євреїв, які значилися в інвентарі економії за 1829 р., вціліло 58. Згоріли також крамниці, велика єврейська молитовна школа і 5 менших, єврейська лазня, а також 28 будинків міщан-християн. Кількість населення містечка зменшилася, тому що багато міщан «разошлося ... по разным городам, местечкам и деревням» у пошуках житла і роботи [16, арк.2 зв.; 17, арк.81–82 зв.]. Внаслідок цього у 1841 р. єврейська громада скоротилася до 1151 “ревізьких душ”, з яких лише 450 могли самостійно сплачувати державні й міські податки, а за решту гроші виділялись з так званого коробочного збору – непрямого податку, який стягувався самою єврейського громадою з усіх, хто купував кошерне м'ясо [24, арк.213–213 зв.].

Майнові права кожної з громад регулювалися окремими привілеями, наданими Радзівіллами у XVI – XVIII ст. Коли в першій половині XIX ст. олицькі міщани вели тривалий судовий процес з власниками містечками, то для обґрунтування своїх прав вони представили сім привілеїв, останній з яких, наданий 5 травня 1791 р. князем Міхалом Радзівіллом, підтверджував юридичну силу всіх попередніх документів [18, арк.121–122 зв.]. Ще в 1837 р. ратуша мала у своєму розпорядженні оригінали одинадцяти різних привілеїв містечка, у тому числі про надання йому магдебурзького права. На вимогу губернатора у цьому році документи XVI – XVII ст. були передані до Києва в архів, який там почав формуватися.

Відповідно до привілеїв олицькі міщани мали у своєму володінні орну землю, городи і садибу з правом відчуження за згодою ордината, але в межах міського земельного фонду. Вони також могли вільно користуватися лісами ординації для заготівлі дерева на паливо й бу-

дівництво. Міщани збирали “на ратушу” різні торгові мита (мостове, брамове, котлове тощо). Проте вони підлягали монополії ординації на пропінанцію, також зберігалися баналітетні права ордината на млини: міщани давали десяту мірку за помел зерна.

У першій половині XIX ст. управителі олицької ординації прагнули обмежити права міських жителів на землю і вільне ведення торгівлі, а ті, зрозуміло, докладали усіх зусиль, щоб ці права закріпити й розширити, розуміючи, що тим самим вони забезпечують собі перебування у міщанському стані та кошти на утримання власного органу управління. Обидві сторони звинувачували одна одну у зловживаннях. Справа розглядалася у судах усіх рівнів, починаючи з дубнівського нижнього земського суду, який ратуша звинуватила у заангажованості. Ситуація загострилася в 1817 р., коли економи ординації наполегливо захоплювали міську землю, збирали мито з купців, котрі приїжджали в містечко з Дубна і Бердичева, організували продаж дьогтю, торгівля яким була однією зі статей міських доходів тощо [8, арк.141–142, 155–156, 166–172, 193–196, 157–259].

Губернське правління просило навіть судових чиновників сусідніх повітів – Кременецького і Рівненського – дати об’єктивну оцінку ситуації, що склалася в містечку. Прийняте рішення не задовольнило міщан, тому вони продовжували захищати свої права у вищих органах державної влади.

У 1818 р. губернське управління розглядало скаргу олицьких євреїв, надіслану таємному раднику Голіцину до Санкт-Петербурга, на міщанську економію. Загострення відносин між міщанами та економією стало навіть причиною усунення губернським управлінням членів ратуші від посад і призначення нових виборів до ратуші [9, арк.20–58 зв.]. У квітні 1823 р. за розпорядженням губернатора була створена слідча комісія, яка мала з’ясувати права і привілеї містечка. Коли вона звернулася до ратуші надіслати відповідні документи, то ратуша відповіла, що вони згоріли, а права Олики обґрунтовувала витягами з привілеїв від 1564 і 1675 рр. На запитання віце-губернатора, чи немає в ратуші “законов, то есть порядковое магдебургское право”, була надіслана відповідь, що в ратуші є „старая книга, издана в 1610 году под названием „Speculum Saxonum albo prawo Saskie у Magdyburskie” [10, арк.136, 140, 204].

Надії на збереження прав на землю давало урядове рішення від 1836 р., за яким у приватних містах і містечках побори, що суперечили законам держави або не підтверджувались безсумнівними привілеями, контрактами, умовами й добровільними угодами, вважались неправо-

мірними. А тому, коли в 1859 р. князь Н. Віттгенштейн, в адміністративному управлінні якого знаходилась тоді олицька ординація, хотів збільшити доходи з Олики шляхом введення земельного податку, то він, розглянувши результати попередніх судових процесів і господарські документи (насамперед інвентарі), прийшов до висновку, що нова судова тяганина з міщанами буде не вигідною, а тому “налог на землю навсегда потерян собственниками ординации” [30, к.20].

Саме наявність прав на землю і земельний податок забезпечили визнання християнської громади як міщанської та збереження в Олиці самоврядування у формі ратуші упродовж усієї першої половини ХІХ ст., до 1861 р. включно, хоча містечко офіційно не відносилось до “заштатних” і за адміністративним поділом входило до Дубнівського повіту.

Право міщан вибирати ратушу, а не підлягати управлінню з боку місцевої економії, ще в 1796 р. підтвердив генерал-лейтенант, управитель Мінською, Волинською и Подільською губерніями О.А. Беклешов, в 1798 і 1804 рр. – Сенат [2, арк.245–245 зв.; 3, арк.269].

Міське самоврядування (через те, що воно місцеве), з одного боку, дуже близько стикалося з буденними інтересами людності, а з другого, воно безпосередньо впливало на її повсякденне життя та відображало його. Тому будь-які зміни в роботі ратуші були важливішими для Олики, ніж реформування якогось міністерства.

Указ Сенату від 23 грудня 1798 р. визначив склад Олицької ратуші: один бургомістр і три ратмани [3, арк.269]. Через кілька років він був розширений двома ратманами від єврейської громади і таким залишався до кінця її функціонування, хоча в окремі роки ратуша могла засідати в меншому складі через несвоєчасне проведення довиборів або не затвердження усіх кандидатур на посаду ратмана.

Повноваження членів ратуші тривали три роки від часу затвердження її складу губернським правлінням. Після закінчення цього терміну дату нових виборів вказував дубнівський земський справник. Кожна громада містечка – християнська і єврейська – мала своє коло виборців. Спільно вони вибирали двох кандидатів на бургомістра (лише з християн), а кандидатів у ратмани – кожна окремо зі свого кола (християнська громада вибирала 6 кандидатур, єврейська – 4). Наприклад, у 1812 р. участь у голосуванні брало 20 осіб від християнської громади (восьма частина усіх домовласників–християн) [5, арк.207–209 зв.] і 41 особа від єврейської, а в 1832 р. – відповідно 40 і 44 особи. Результати голосування разом з підписним листом виборців надсилалися до

губернського правління на затвердження, після чого нові дійсні члени ратуші, склавши присягу, приступали до виконання своїх обов'язків. Вибрані кандидати у бургомістри чи ратмани заміщали відповідну посаду в ратуші в разі появи з різних причин вакансії у період трирічних повноважень ратуші.

Якщо ми розглянемо персональний склад ратуші упродовж першої половини XIX ст., то можемо переконатися, що в її роботі брали участь представники не більше 15 сімей, до того ж дехто з них засідав у ратуші по 12–18 років. В цьому можна переконатися, розглянувши склад ратуші в окремі роки. Матеріали ратуші, насамперед «книги записів контрактів» і протоколи, також свідчать, що ратмани з міщан-християн належали переважно до ремісників, а з міщан-євреїв – до дрібних торговців і купців третьої гільдії. Очевидно, вони вміли читати і (щонайменше) написати своє ім'я та прізвище, про що свідчать їхні підписи під протоколами і в журналах засідань, та й інакше не могли би претендувати на право засідати в ратуші. Можна згадати, що в Олиці постійно працювала парафіяльна школа з давніми традиціями. За конфесійною ознакою до середини 1830-х рр. християни переважно належали до уніатської церкви (було дві парафії), а після її остаточної ліквідації – до православної, а також до римо-католицької.

Вибрані члени ратуші працювали на громадських засадах, не отримуючи платні ні від громади, ні від державної влади, але користувалися податковими пільгами. Коли у 1811 р. повірені християнської та єврейської громад направили до губернського правління скаргу на членів ратуші, що ті не хочуть сплачувати державних і міських податків та неправильно поділяють їх між незаможними міщанами, члени ратуші так відповіли губернському правлінню: „...такая уже существует традиция со времени открытия в местечке Ольке ратуши для вознаграждения их труда, ибо других фундушей не имеют” [4, арк.67 зв.].

Секретар ратуші був державним чиновником, але отримував платню з міських доходів у розмірі, що відповідав його чину. В системі міського управління він став важливою фігурою, відтіснивши на другий план ратманів.

Олицька ратуша засідала кожного дня, крім суботи й неділі, державних і християнських свят, незалежно від того, чи була потреба скликати засідання, чи ні. У дні іудейських свят ратмани-євреї не були присутні на засіданнях ратуші, про що інколи робиться відповідний запис. Наприклад, 1 квітня 1824 р. ратмани Янкель Тізенгаузен і Герш Лейб Цуманський не брали участь у засіданні ратуші “по причине

праздника, который называется Пейсах” [11, арк.123]. Хоча повноваження і обов’язки ратуші були різноманітними (адже вона своїми рішеннями регулювала як господарське життя містечка, так і виконувала функції суду першої інстанції), однак за час свого функціонування в першій половині XIX ст. Олицька ратуша розглянула невелику кількість справ порівняно з іншими магістратами губернії: за 1822–1841 рр. до ратуші надійшло 1318 справ, отже, упродовж року розглядалось приблизно 60–65 справ [25, арк.384 зв.]. Це й зрозуміло, адже судово-адміністративна компетенція ратуші поширювалася лише на одне містечко, а не на міщан усього повіту, як у магістратів повітових міст. Тому на більшості засідань члени ратуші читали нові укази імператора і розпорядження губернського правління, які треба було “сохранять и отрапортовывать о получении”.

Символом міського самоврядування був будинок ратуші, побудований у першій половині XVII ст., точніше в 1647 р. У протоколах ратуші за 1833 р. зазначено: “выбитая на высоком месте надпись на латинском языке доказывает, что это здание [ратуши – О.К.] существует уже более двухсот лет” [17, арк.65]. Ця мурована триповерхова будівля з п’ятиповерховою вежею мала 6 кімнат, одну велику залу, призначену для проведення виборів, 32 крамнички, підвали; знаходилася в центрі ринкового майдану, була оточена будинками, які фронтом виходили на ринок, костелом і дзвіницею [22, арк.340 зв.]. У 1810 р. будинок ратуші пошкодила пожежа, але після ремонту він використовувався за призначенням. Чергового удару по будівлі ратуші завдала пожежа, яка сталася 24 квітня 1833 р. [17, арк.31].

Матеріальну основу самоврядування в містечку склали так звані оброчні ратушні статті (збори з міської ваги, воскобійні, продажу дьогтю, з крамниць, які знаходилися під ратушею) та три неокладні статті (або прямі податки): «плацове», «польове», чинш з будинків і городів [12, арк.43].

Олика відігравала роль локального торгового центру. Торгівля велась як стаціонарна (наприклад, у 1825 р. було 102 дерев’яні крамниці, „построенные публичными рядами” [13, арк.22]), так і ярмаркова (щороку проходило два-три ярмарки, товарообіг яких дещо перевищував тисячу рублів).

Ремісники зберігали цехову організацію. У першій половині XIX ст. ратуша затверджувала цехових старійшин щонайменше шести християнських цехів – шевського (у 1832 р. налічував 30 майстрів), ковальського (13 майстрів), кушнірського (10 майстрів), ткацького (15

майстрів), олійницького (10 майстрів), пекарського (10 майстрів) – і двох єврейських – шевського (14 майстрів), кравецького (20 майстрів) [15, арк.23–23 зв.].

Місцевий ринок праці не міг забезпечити усіх бажаючих роботою, тому, отримавши в ратуші паспорти річної або піврічної дії, міщани покидали містечко, прагнучи знайти роботу в інших маєтках. Територіальна мобільність олицьких міщан зросла у 30–40-х рр. ХІХ ст.: у 1838 р. ратуша видала 70 річних і 39 піврічних паспортів, у 1837 р. – відповідно 46 і 30, у 1839 р. – 84 і 49, у 1840 р. – 91 і 31, у 1843 р. – 65 і 95, у 1844 р. – 80 і 27 [19, арк.1–24; 21, арк.8–16; 23, арк.3–7; 26, арк.1–15].

Щодо соціальної мобільності, то вона мало виражена. За роки свого функціонування ратуша видала за згодою тої чи іншої громади не більше 10 так званих відпускних листів. Наприклад, у книгу записів актів за 1816 р. вписано відпускний лист Василю Даниловичу на право проживання в монастирі “по причине неизлечимости его болезни и неспособности к ремеслу и исполнению общественных обязанностей”. Цей лист був підписаний 18 міщанами-християнами [7, арк.4].

Життя містечка також було пов’язане з магнатською резиденцією, адже до Олицької ординації входило більше десятка сіл і два-три містечка. Збереглося чимало контрактів між правителем маєтку і місцевими ремісниками (столярами, теслярами, кравцями тощо) на виробництво різних предметів та проведення ремонтних робіт у замку. На замовлення господарів замку місцеві купці привозили різноманітні товари, закуплені на ярмарках Дубна і Бердичева. Чимало міщан наймалось для вивозу зерна та продукції лісового господарства з Олицької ординації до Коритниці на берег Бугу, щоб ранньою весною річковим транспортом (ком’ягами, дубасами) ці товари могли бути відправлені до Гданська на продаж.

Тривале перебування в Олиці (з червня 1811 р. до листопада 1833 р.) військового госпіталю також накладало свій відбиток на повсякденність містечка. У замку госпіталь займав чотири великі зали і 98 різних кімнат (з них у бастіонах – 12); крім того, у його розпорядженні були велика пекарня (на три печі), дві менші пекарні, “англійська кухня”, 6 менших кухонь, 8 спіжарень, 8 погребів, склад, “англійська конюшня”, 4 менших конюшні, а за межами замку – пральня, столярна майстерня і шинок [28, арк.50 зв.]. Госпіталь був справді великим: за роки його перебування в Олиці в ньому лікувалося 6282 військовики, а в 1812 р., коли Наполеон воював з Росією, в Олицькому замку поправляло здоров’я до 1900 поранених. У замку також мешкав медичний, обслуговуючий

і адміністративний персонал госпіталю. Тут же знаходилась церква для військових, де у квітні 1814 р. відбулося урочисте богослужіння з приводу перемоги над ворогом і вступу російських військ у Париж, про що зазначено в книзі засідань магістрату [6, арк.137].

Таким чином, у першій половині XIX ст. Олику не можна назвати типовим приватновласницьким містечком Волинської губернії серед півтораста собі подібних. Функціонування ратуші упродовж першої половини XIX ст. різко відрізняло її від інших магнатських резиденцій. Ратуша мала всі ознаки органу міського самоврядування, хоча й знаходилась під посиленням контролем з боку губернського правління і повітових органів влади. За соціальним складом населення і основними його заняттями Олика вирізнялась від навколишніх сіл, відіграючи при цьому роль господарського центру ординації Радзівіллів.

Джерела та література

1. Державний архів Волинської області (*далі* – ДАВО), ф.363, оп.1., спр.627.
2. ДАВО, ф.486, оп.1 спр.9.
3. ДАВО, ф.486, оп.1, спр.16.
4. ДАВО, ф.486, оп.1. спр.23.
5. ДАВО, ф.486, оп.1. спр.27.
6. ДАВО, ф.486, оп.1, спр.31.
7. ДАВО, ф.486, оп.1, спр.38.
8. ДАВО, ф.486, оп.1, спр.40.
9. ДАВО, ф.486, оп.1, спр.42.
10. ДАВО, ф.486, оп.1, спр.58.
11. ДАВО, ф.486, оп.1, спр.61.
12. ДАВО, ф.486, оп.1. спр.62.
13. ДАВО, ф.486, оп.1, спр.65.
14. ДАВО, ф.486, оп.1, спр.79.
15. ДАВО, ф.486, оп.1. спр.84.
16. ДАВО, ф.486, оп.1, спр.85.
17. ДАВО, ф.486, оп.1, спр.86.
18. ДАВО, ф.486, оп.1, спр.95.
19. ДАВО, ф.486, оп.1, спр.96.
20. ДАВО, ф.486, оп.1, спр.99.
21. ДАВО, ф.486, оп.1, спр.104.
22. ДАВО, ф.486, оп.1, спр.108.
23. ДАВО, ф.486, оп.1. спр.107.
24. ДАВО, ф.486, оп.1. спр.111.

Оксана КАРЛІНА. Соціокультурний портрет волинського містечка ...

25. ДАВО, ф.486, оп.1, спр.115.
26. ДАВО, ф.486, оп.1, спр.123.
27. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (*далі* – ЦДІАК України), ф.442, оп.1, спр.5969.
28. ЦДІАК України, ф.442, оп.71, спр.275.
29. Российский государственный военно-исторический архив, ф.ВУА, д.18653.
30. Archiwum Główny Akt Dawnych, Archiwum Radziwiłłów, dz. XV.
31. *Воронин А.Ф.* Записка о владельческих городах и местечках Юго-Западного края. – К., 1869. – Ч.1: Исторические сведения. – 140 с.
32. Городские поселения в Российской империи. – СПб., 1860. – Т.1. – XVI, 467 с.
33. *Милютин Н.А.* Число городских и земледельческих поселений в России // Сборник статистических сведений о России, издаваемый статистическим отделением Императорского Русского Географического общества / Под ред. М.П. Заблоцкого. – СПб., 1851. – Кн.1. – С.229–272.
34. Сборник статистических сведений о России, издаваемый статистическим отделением Императорского Русского Географического общества / Под ред. М.П. Заблоцкого. – СПб., 1851. – Кн.1. – 284 с.
35. Статистические таблицы Российской империи, издаваемые по распоряжению Министра внутренних дел Центральным статистическим комитетом. – СПб., 1863. – Вып.2: Наличное население империи за 1858 год. – XIII, 390 с.
36. *Magazin für die neue Historie und Geografie / Angelegt von A.F. Büsching.* – Halle: J.J. Curt, 1788. – Zwei und dwanziger und letzter Teil. – 568 s.
37. *Wyrobisz A.* Nowe koncepcje w badaniach nad historią miast europejskich // *Przegląd Historyczny.* – 1989. – Z.1. – S.155–174.

Оксана Карліна (*Луцьк, Україна*) **Соціокультурний портрет волинського містечка першої половини XIX ст. (за матеріалами Олицької ратуші)**

В статті визначені особливості приватновласницьких містечок як міських населених пунктів Правобережної України першої половини XIX ст. На основі аналізу збережених матеріалів ратуші в Олиці (центрі однієї з ординацій Радзівіллів) здійснена соціокультурна характеристика волинського містечка. Підкреслено, що Олика зберегла риси локального торгово-ремісничого поселення, а наявність в ній органу самоуправління виокремлювало його із середовища типово аграрних містечок регіону.

Ключові слова: Правобережна Україна, волинське містечко, органи самоуправління, торгово-ремісниче поселення

Оксана Карлина (*Луцк, Украина*) **Социокультурный портрет
волынского местечка первой половины XIX в. (по материалам
Олыцкой ратуши)**

Определены особенности частновладельческих местечек как городских населенных пунктов Правобережной Украины первой половины XIX в. На основе анализа сохранившихся материалов ратуши в Олыке (центре одной из ординаций Радзивиллов) составлена социокультурная характеристика волынского местечка. Подчеркнуто, что Олыка сохранила черты локального торгово-ремесленного поселения, а наличие в ней органа самоуправления выделяло её из среды типично аграрных местечек региона.

Ключевые слова: Правобережная Украина, волынское местечко, органы самоуправления, торгово-ремесленное поселение

Oksana Karlina (*Lutsk, Ukraine*) **Social and cultural portrait of Volyn
town of the first half of the 19th cent. (on the basis of the Olyka town council
materials)**

The article presents social and cultural private settlements and towns in right-bank Ukraine in the first half of the 19th cent. The article presents social and cultural characteristics of a town on the basis of analysis of the preserved materials established in the course of Olyka town council activities. The author points to the fact, that Olyka – preserved the features of local trade – crafts centre, and the existence of self-governing body in it distinguished it among the agrarian regional town.

Key words: Right-bank Ukraine, volynske township, organs of self-government, trade-handicraft settlement